

1961 - Glimtar från 1890-talets Torsång

av Harry Lidman

Ej så sällan undrar man, hur det såg ut här i socknen vid den eller den tiden, och fördenskull gå vi tillbaka en mansålder. På 70 år inträffar ju en hel del förändringar.

Givetvis är vi intresserade av hur folket livnärde sig vid denna tid, vilka industrier som fanns inom Torsångs socken, kyrko- och skolväsen m.m. Kyrkoherde var då C.R. Haegermark, klockaren, organisten och folkskolläraren var den jovialiske K.L.Thelin vid Kyrkskolan, som därjämte hade en

hel del sysslor att ombesörja. Men det gamla ordspråket lyder ju: Klockarfar skall allting styra och beställ. I Kyna-Norbo uppehölls tjänsten av folkskollärare Herou.

Småskollärare, lärarinnor var samtidigt Martin Andersson, Dalvik och Sunnanö, fröken Maria Fernlund var lärarinna i Kårtylla, fröken Anna Jonsson hade hand om undervisningen för barnen i Tylla by samt fröken Maria Thunström, sedermera gift Wikzell, meddelade undervisning vid Kyrkskolan, tidigare alternerande mellan Dalvik och Sunnanö, där skolundervisningsterminerna var så förlagda att en och samma lärare kunde uppehålla båda tjänsterna. Så var ock brukligt i omkringliggande socknar.

De kommunala ärende var anförtrodda P. Andersson och H.E. Andersson, båda från Sunnanö samt inspektor Styffe på Burgrevgården m.fl. Brandstodsbolagens representanter var för Kopparbergs Brandstodsbolag H.G. Hansson i Tylla och för Dalarnas Nya J. Andersson i Sunnanö. Hushållningssällskapetets distriktsnämnds ordförande var löjtnant G. Nyhlén på Hinsnoret. Kronolänsman var under en lång följd av år C.A. Östergren.

Fjärdingsman J. Jacobsson i Tylla var tillika stämmingsman. Barnmorska, en mycket viktig syssla vid ifrågavarande tid med de synnerligen dåliga kommunikationerna på landsbygden, var här i Torsång, bl.a. Christina Andersson, som hade sin bostad på skolhusets övre våning. Vaccinatörssysslan sköttes av A. Andersson på Höganäs.

År 1893 var Torsångs sockens areal 4.019 har. Folkmängden uppgick till 1.268 personer och för dessa fanns, förutom den obligatoriska, urgamla flottningen, tre sågverk m.fl. industrier, vilka jämte jordbruk och skogshantering gav arbete och uppehälle. Ävenså fanns en hel del livsmedelsaffärer som försedde folken med vad vi kalla det dagliga brödet. Dessa handelsfirmor var: N. Ekström på Söderby, (inflyttad som flottare från Värmland, sedermera mäktig patron och företagare) som jämte sågverksrörelse bedrev diversehandel i Ornäs, där han också byggde en kvarn. I Haganäs, Tomnäs, fanns O. Hultmans diversehandel. Sågverksägaren Israel Israelsson på Uddnäs i Tyllsnäs hade i likhet med Ekström etablerat diversehandel i samband med den sågverksrörelse han där bedrev. Tändsticksfabrikörer var L. och M. Lagervall på Haganäs, "Helvetet" kallat, måhända på grund av det material, svavel bl.a., som användes vid tillverkningen och dess förmåga att frambringa eld. I Milsbo by bedrevs diversehandel av J.E. Melin och i Torsångs kyrkby, nuvarande G. Lindströms affär, hade Th. Nilsson diversehandel, kombinerad med bageri, men flyttade senare till St. Tuna. Bland yrkesutövare i övrigt må nämnas rullgardinstillverkaren C.W. Garfwé i Storsten, den för sin nitiskhet kände nykterhetskämpen, som enligt förljudande gått gråtande hem till Storsten efter att ha bevistat ett ordensmöte i Torsång, där dans fick förekomma efter mötets slut, och som av nämnde ansågs vara helt i strid med helnykterhet. Herrarna Engström och Setterlund i Tylla var skomakare; huvuvida tillverkning av skor upptogs på programmet är okänt. Snickaren i Norsbo hette C.J. Fyhr medan kkollegan i Kårtylla var J. Pettersson.

Några av de större gårdarna vid ifrågavarande tid och dess taxeringsvärde kan ju ha sitt intresse. Såledel innehades kyrkoherdebostället eller "bolet" av kyrkoherde Haegermark och taxeringsvärderat till 22.300:-, Stora Ornäs, äg. C.G. Calleberg (han som räddade nuvarande crusebiörnska predikstolen från förstörelse) tax.-v. 21.300:-, Långlandet, äg.

Kopparbergs och Hofors Sågverks AB, tax.-v. 20.700:-, Hinsnoret, äg. löjtnant G. Nylén, tax.-v. 23.300:-, Burgrevgården, äg. Korsnäs Sågverks AB, tax.-v. 9.100:-, Sunnanö, äg. nämndeman Jac. Jacobsson, tax.-v. 21.600:-.

Av ovanstående framgår den ej obetydliga penningvärdesförändringen som förekommit under årens lopp. Av verk och inrättningar inom socknen kan nämnas: Milsbo kvarn, ägd av intressenter, tax.-v. 2.000:-, Haganäs tändsticksfabrik, äg. M. Lagervall, tax.-v. 24.800:-, Ornäs kvarn, äg. N. Ekström, Söderby, tax.-v. 12.000:-, Ornäs såg- och hyvleri, äg. N. Ekström, tax.-v. 22.000:-, Tyllsnäs ångsåg och hyvleri, äg. Dala Sågverks AV, tax.-v. 12.000:-, Uddnäs Såg- och hyvleri, Tyllsnäs, äg. I. Israelsson, tax.-v. 12.000:-, Dala Sågverks AB aktiekapital 250.000:- fördelat i 50 aktier ställda till viss man (styrelsesäte i Torsång), Brukspatron F.L. Schmidt i Falun.

Det berättas om denne Schmidt att han jämte sågverksrörelsen hade en s.k. "sylta" i Falun, dåtida benämning på näringsställe med krog. Han var även tidningsutgivare, således en affärsman av mått. För sågverkets räkning inköptes en bogserbåt, "Pilen" benämnd, som skulle bogsera timmer till sågverket, sannolikt i got tminne bland äldre torsångsbor. Båten hämtades i Orsa och drogs därifrån pr landsväg av ett antal starka män. Komna till S tortorger i Falun gjordes ett längre uppehåll för intagande av förtäring å nämnde Schmidts sylta. Så småningom sattes Pilen i sitt rätta element, sjön Tisken, f.v.b. över Runn till Tyllsnäs. Men efter några år försålles den till dåvarande flottningföreningen i Torsång och drog "suppur" uppför Lillälven till Runn. Men ännu en gång skulle Pilen komma ut på resa, i det den fraktades till Kilafors, där den alltjämt, ehuru till åren kommen, gör sina dagliga turer. Så har det gått med de flesta av de många båtar, större och mindre som man var van att dagligen se här på sjön; de har antingen försålts, skrotats eller av annan orsak försvunnit till stor saknad speciellt för oss torsångsbor.

Militäre Ämbets- och Tjänstemän voro vid denna tid: I Torsångs socken: N:ris 120 Qvicker, Milsbo, 121 Mann och 122 Haglöf, Kårtylla, 123 Lind, Milsbo, 124 Sjöberg, Tylla, 125 Boman, Milsbo, 126 Prost, Sunnanö, 127 Ström, Dalvik, 128 Malm, Kyna o. Tomnäs, 129 Trumm, Tomnäs, 130 Lindberg, Tronsjö, 131 Präst, Tylla, 132 Snickare, Sunnanö, 133 Gren, Viken, 134 Gös och 135 Öst, Tylla, 136 Sten, Tyllsnäs. Samtliga tillhöriga Gustafs kompani, förläggning vid mötena var, som envar känner till, Rommehed.